

Анатолій МІРОШНІЧЕНКО,

Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМАНДИРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обґрунтовуються особливості формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін. Автор виділяє дві навчальні дисципліни, які, на його думку, мають найбільший вплив на формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників. До них належать «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування» та «Стройова підготовка». Більша частина занять – практичні. Під час практичних занять та в позанавчальний час у повсякденному житті майбутніх офіцерів-прикордонників отримані командирські знання та уміння перетворюються у відповідні компетенції.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, командирські компетенції, загальновійськові дисципліни, практичні заняття.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У контексті реформування національної системи вищої освіти освітній процес має бути орієнтований на забезпечення умов для вільного розвитку та саморозвитку майбутнього фахівця. Якість вищої освіти, перш за все, пов'язується із здобуттям певних професійних компетенцій, що надають змогу майбутньому фахівцеві оптимально використовувати накопичений під час навчання капітал у реальних умовах професійної діяльності. Випускник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) включається в систему соціальних відносин, оперативно-службової діяльності, результати якої залежать від здатності реалізовувати командирські функції на первинних посадах. Тому для майбутнього офіцера-прикордонника однією із складових такого капіталу є формування командирських компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування професійної компетентності у військових фахівців не є новою.

Результати аналізу наукових праць з проблеми формування командних навичок майбутніх офіцерів дозволяють зробити висновок, що вчені А. Галімов, О. Діденко, Д. Іщенко, О. Ставицький, О. Торічний та інші сформованість командирських компетенцій розглядають як складову їхньої професійної компетентності. Окремі аспекти питання щодо визначення особливостей готовності до керування підрозділами майбутніх офіцерів-прикордонників розглядають у своїх працях В. Балашов, Ю. Дем'янюк, С. Кубіцький, І. Почекалін, Ю. Сичевський, Ю. Сердюк та ін.

Відчутний акцент з боку фахівців у сфері військової педагогіки сьогодні робиться, здебільшого, на формуванні та розвитку професійних компетенцій щодо проходження військової служби в надзвичайних умовах діяльності [1, с. 81]. Водночас, поза увагою науковців залишається досвід формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Метою статті є обґрунтування особливостей формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує думка, що виявлення механізму формування командирських компетенцій в умовах військової організації є важливим як щодо розробки легітимної процедури просування особистості до лідерства в структурі військового управління, так і щодо можливості керування цим процесом, утвердження оптимальних варіантів взаємодії лідерів зі своїми однодумцями, прихильниками й опонентами. Розробка відповідної системи правил необхідна не тільки для процесу висування «першої особи» військового колективу, але й для здійснення ним владних функцій [2, с. 119]. За результатами вивчення праць Д. Іщенка, О. Ставицького, О. Торічного визначаємо, що формування командирських

компетенцій складається із взаємодії шести основних блоків: досвіду особистості; функціональних механізмів психіки; типологічних властивостей особистості; динаміки особистості; індивідуально значимих соціальних ситуацій та індивідуально значимого соціального оточення [2, с. 119].

Командир – це керівник військової частини, підрозділу, з'єднання, судна, ескадрильї тощо. Командири – це особи, які стоять на чолі військ, військових підрозділів [3, с. 409]. В умовах вищого військового навчального закладу, а саме НАДПСУ, молодші командири (сержантський склад) – це начальники секцій, старшини навчальних груп. Вони призначаються з числа тих, хто навчається. Їх обов'язки визначені Статутом Збройних Сил України.

Командирами на кожному навчальному курсі є начальник навчального курсу, його заступник по роботі з персоналом, курсові офіцери. Начальник факультету та його заступники (заступник з навчально-методичної роботи та заступник по роботі з персоналом) є командирами для персоналу факультету. Ректор НАДПСУ – керівник військової частини. Він є головним командиром у цій військовій частині. Разом із своїми заступниками становлять командування академії.

Очевидним є те, що для командирів кожної ланки важливо володіти командирськими компетенціями такого рівня, за якого вони здатні забезпечити виконання завдань та обов'язків, визначених посадовою інструкцією. Так, відповідно до посадової інструкції начальника навчального курсу, серед завдань та обов'язків є такі: 1) організувати та проводити заходи щодо готовності курсу до реагування на зміни обстановки та переведення на функціонування в умовах особливого періоду; 2) планувати роботу і здійснювати заходи відповідно до системи формування базової професійної мотивації до служби та системи психологічної діяльності академії, організовує їх виконання; 3) організувати та проводити заходи щодо підтримання внутрішнього порядку і додержання заходів пожежної безпеки у підрозділі; 4) організувати та здійснювати заходи щодо підбору, підготовки до несення служби персоналом у складі добових нарядів та контролю несення внутрішньої

служби підлеглим особовим складом; 5) організувати заходи та здійснювати контроль обліку, наявності та стану озброєння, боєприпасів, військово-навчального майна та інших матеріальних засобів підрозділу; 6) організувати та проводити заходи щодо підтримання належного стану військової дисципліни та морально-психологічного стану особового складу; 7) проводити індивідуальну роботу з персоналом підрозділу відповідно до структурної схеми індивідуальної роботи; 8) здійснювати керівництво методичною підготовкою офіцерів підрозділу, проводити з ними методичні заняття та інші форми роботи з удосконалення методики навчання та виховання курсантів; 9) організувати самостійну підготовку курсантів та контроль за її проведенням; 10) розробляти план прищеплення курсантам підрозділу командних та методичних навичок; 11) організувати та особисто проводити підведення підсумків навчально-виховної роботи та стану військової дисципліни підрозділі, приймати участь у підведенні підсумків діяльності навчальних груп; 12) приймати участь у проведенні занять з вогневої та тактичної підготовки, в організації та керівництві військовим стажуванням, тощо.

Ці (та інші) посадові обов'язки передбачають наявність відповідного рівня командирських компетенцій, здатності щодо командування підлеглими, віддання їм коротких наказів за встановленою формою (форма визначена в Статуті Збройних Сил України). Цим пояснюються такі кваліфікаційні вимоги до начальника навчального курсу, що містяться в посадовій інструкції, як стаж військової служби на офіцерських посадах не менше 10 років, досвід роботи щодо управління персоналом не менше 5 років. Загалом, командирські компетенції формуються та вдосконалюються протягом усього професійного життя військовослужбовця. Початок їх формування припадає на курсантські роки – роки навчання у вищому військовому навчальному закладі.

Досліджуючи проблему формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання, О. Торічний справедливо зауважує, що [1, с. 91] професійна підготовка майбутніх офіцерів, на противагу професійної підготовки фахівців у цивільних

зкладах освіти, має специфічні особливості, зумовлені характером і специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності. У цьому контексті Е. Сарафанюк зазначає, що об'єктом навчально-виховного впливу є курсанти, що пройшли військово-професійний відбір; навчальна діяльність є основним службовим обов'язком курсантів; зміст, форми, методи і засоби її реалізації визначаються науково-технічним прогресом у військовій галузі; випускник НАДПСУ – це не лише військовий фахівець у конкретній галузі охорони кордону, але й організатор, військовий педагог і вихователь [3, с. 11]. Відтак, рівень сформованості його командирських компетенцій багато в чому визначатиме результат усієї діяльності.

Під час підготовки майбутнього офіцера-прикордонника важливим є дотримання зв'язку навчання з практикою. Виділення системи компетенцій означає одночасний відбір змісту предметних знань. Під час дослідження ми переконалися, що загальновійськові навчальні дисципліни є базою для формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників. Ці дисципліни надають можливість курсантам отримати знання, сформувати уміння та навички саме для командирської діяльності. До загальновійськових навчальних дисциплін, які мають найбільший вплив на формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників, належать «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування» та «Стройова підготовка».

Метою вивчення дисципліни «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування» є формування у курсантів професійної свідомості і поваги до законів, виховання курсантів у дусі свідомого їх виконання, оскільки Закони України, військове законодавство становлять правову основу діяльності всіх військовослужбовців.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Статути Збройних Сил України та їх практичне застосування» курсанти, відповідно до робочої навчальної програми цієї дисципліни, повинні ознайомитись із загальними обов'язками командирів (начальників) від командира роти і вище; з

обов'язками чергового факультету, чергового КПП, КТП, помічника чергового академії та чергового академії; з особливостями внутрішньої служби під час розташування військ на полігонах (у таборах); з обов'язками посадових осіб гарнізону, особливостями організації і несення вартової служби в окремо розташованих підрозділах та під час перевезення військ і вантажів. Майбутні офіцери-прикордонники мають отримати такі знання: про загальні права та обов'язки військовослужбовців Збройних Сил України і їх взаємовідносини, обов'язки посадових осіб дивізіону і його підрозділів, правила внутрішнього порядку у військовій частині та її підрозділах; про сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців щодо її додержання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування, а також порядок подання і розгляду пропозицій та скарг військовослужбовців; про організацію та порядок несення гарнізонної та вартової служб; про права та обов'язки військовослужбовці, які залучаються до несення цих служб; про вимоги наказів та директив Голови Державної прикордонної служби України щодо організації діяльності персоналу з метою забезпечення правопорядку та дисципліни в підрозділах Державної прикордонної служби України; про форми і методи роботи командира взводу, начальника прикордонного підрозділу з підтримання внутрішнього порядку та дисципліни. Водночас, курсанти повинні оволодіти такими уміннями: впроваджувати положення та вимоги Статутів Збройних Сил України в життя та побут підрозділів під час виконання завдань їх повсякденної діяльності; прищеплювати дух бездоганного виконання вимог Військової присяги та Статутів; чітко та впевнено управляти підрозділами у повсякденній діяльності; використовувати раціональні форми та методи роботи, які забезпечують статутний порядок та високу дисципліну в підрозділі; вміло організовувати та проводити заняття з підлеглими; навчати майбутніх офіцерів формам та методам роботи з виховання особового складу.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Стройова підготовка» є підготовка офіцера Державної прикордонної служби України, який має

відмінний стройовий вишкіл, здатний впевнено керувати строями відділення, взводу та організовувати навчання підлеглих зі стройової підготовки.

В результаті вивчення курсу, відповідно до робочої навчальної програми цієї дисципліни, майбутні офіцери-прикордонники повинні ознайомитися: з основами і методами стройового навчання підлеглих; з діями військовослужбовців, підрозділів і військових частин, які беруть участь у парадах, стройових оглядах; з оглядами-конкурсами, змаганнями на кращий підрозділ зі «Стройової підготовки». Курсанти повинні отримати такі знання: про обов'язки командирів та курсантів перед шикуванням і в строю; про стройові прийоми і рухи без зброї та зі зброєю; про строї підрозділів у пішому порядку і на машинах; про порядок виконання військового вітання, проведення стройового огляду; про місце Бойового прапора військової частини в строю, порядок його внесення і винесення; про організацію та методику проведення занять зі стройової підготовки з особовим складом підрозділу. В результаті вивчення курсу курсанти повинні набути умінь: застосовувати положення Стройового Статуту Збройних Сил України на заняттях зі стройової підготовки та в повсякденному житті підрозділу; чітко виконувати стройові прийоми на місці та під час руху, як без зброї, так зі зброєю; впевнено керувати підрозділами, правильно і чітко подавати команди (сигнали) для шикування, руху і перешиккування підрозділів на місці та під час руху; методично правильно проводити заняття зі стройової підготовки та стройовий огляд в прикордонному підрозділі.

Підтримуючи думку, що навичка – це уміння, набуте досвідом, звичкою, вправами; це практичні знання, досвід у певній справі [4, с. 500], зазначимо, що саме під час практичних занять та в позанавчальний час у повсякденному житті майбутніх офіцерів-прикордонників на основі отриманих знань та набутих умінь формуються відповідні компетенції. Зі «Стройової підготовки» на практичні заняття відводиться 24 год. із 54 год. (36 год. аудиторних), причому 20 із них на першому курсі навчання (14 год. – I семестр, 6 год. – II семестр). Щодо навчальної дисципліни «Статуту Збройних Сил

України та їх практичне застосування», то на практичні заняття відводиться 36 год. із 90 год. (60 год. аудиторних), 34 із них на першому курсі (16 год. – I семестр, 18 год. – II семестр).

Вивчення дисципліни «Стройова підготовка» здійснюється в тісному взаємозв'язку з дисциплінами, які викладаються на кафедрах прикордонної служби, особистої безпеки. Не зважаючи на те, що ця дисципліна є самостійним предметом навчання, вона органічно взаємопов'язана із змістом інших дисциплін та впливає на формування командирських компетенцій, необхідних майбутнім офіцерам-прикордонникам в оперативно-службовій діяльності.

Так, наприклад, тема 1 «Методика проведення занять», заняття 3 «Стройові прийоми та рух без зброї» має на меті формування компетенцій щодо носіння військової форми одягу, компетенцій щодо самостійного проведення навчальних занять; компетенцій щодо виконання стройових прийомів та руху без зброї; компетенцій розроблення та складання плану-конспекту. Проводиться таке заняття на стройовому плацу.

Кожний курсант повинен мати командирську сумку, стройовий статут, план-конспект. Керівник заняття виводить групу на стройовий плац з піснею. Перешиковує в дві шеренги. Приймає рапорт чергового групи. Під час доповіді чергового групи начальнику секції, черговий слідкує за правильністю виконання курсантами команд, звертає увагу на правильність та чіткість відповіді на привітання. Начальник секції робить вступне слово: «Товариші курсанти! Кожний офіцер повинен вміти навчати підлеглих чіткому і правильному виконанню стройових прийомів». Навчальна група перешиковується по секціям в одношеренговий стрій і розташовується на стройовому плацу в три відділення. Призначені викладачі виходять зі строю. Начальнику навчальної групи подати команду 1-й та 3-й секції на призначені місця «Кроком-РУШ» (друга секція залишається на місці). За командою начальника секції призначені керівники виходять зі строю стройовим кроком і розпочинають відпрацювання навчальних питань за схемою: а) ознайомлення; б) вивчення; в) тренування. Начальники секцій за необхідності можуть

переміщуватися від однієї секції до іншої з метою вникати в дії керівника-курсанта, а також надавати допомогу, контролювати за використанням курсантами навчального часу. Начальник секції виставляє оцінку призначеним викладачам під час проведення ними заняття. Отже, під час практичного заняття формуються як методичні, так і стройові командирські компетенції майбутніх офіцерів-прикордонників.

«Статуту Збройних Сил України та їх практичне застосування» за своїм змістом тісно пов'язані з іншими дисциплінами: з «Основами охорони державного кордону прикордонним підрозділом», «Психологією», «Етикою і естетикою», «Педагогікою», «Методикою роботи з особовим складом підрозділів ДПСУ», «Загальною тактикою», «Особистою безпекою», «Стройовою підготовкою». Згадані дисципліни вивчаються курсантами академії та базуються на загальних положеннях навчання про державу, право, військову службу тощо. Все це вказує на необхідність знаходити при вивченні названих дисциплін зв'язок між ними, підходити до пізнання того чи іншого явища з урахуванням особливостей змісту різних дисциплін. Це одна з важливих умов глибокого і творчого засвоєння навчального матеріалу, найбільш ефективного застосування здобутих знань в практичній діяльності, формування командирських компетенцій.

Висновки. Отже, для формування командирських компетенцій у майбутніх офіцерів-прикордонників важливим є визначення змісту навчання, тобто сукупності навчальних дисциплін на весь термін навчання, на кожен курс навчання, змісту кожної навчальної дисципліни (у тому числі, з циклу загальновійськових) з урахуванням вимог принципів доцільності, науковості та системності. До організаційно-педагогічних умов формування командирських компетенцій майбутніх офіцерів-прикордонників можна віднести застосування індивідуального підходу та вдосконалення командирських компетенцій командирів підрозділів. Обґрунтування цих організаційно-педагогічних умов зазначеного процесу може становити **перспективу** подальших наукових пошуків з досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел

1. Торічний, О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О. В. Торічний. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2012. – 536 с.
2. Сердюк, Ю. І. Сутність, зміст формування командно-педагогічних навичок у майбутніх офіцерів / Ю. І. Сердюк, Д. В. Іщенко // Збірник наукових праць. – Хмельницький : НАДПСУ, 2010. – № 56, ч. II. – С. 119–122.
3. Сарафанюк, Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. І. Сарафанюк – Одеса, 2005. – 22 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 00 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : «Школа», 2009. – 1008 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2016

Мирошниченко А. Особенности формирования командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин

В статье обосновываются особенности формирования командирских компетенций будущих офицеров-пограничников в процессе изучения общевоинских дисциплин. Автор выделяет две дисциплины, которые, по его мнению, имеют наибольшее влияние на формирование командирских компетенций будущих офицеров-пограничников. К ним относятся «Уставы Вооруженных Сил Украины и их практическое применение» и «Строевая подготовка». Большая часть занятий – практические. Во время практических занятий и во внеурочное время в повседневной жизни будущих офицеров-пограничников полученные командирские знания и умения превращаются в соответствующие компетенции.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, командирские компетенции, общевоинские дисциплины, практические занятия.*

Miroshnichenko A. The peculiarities of the future border guard officers' leader competences formation in the process of tactical disciplines studying

In the article the peculiarities of the future border guard officers' leader competences formation in the process of tactical disciplines studying have been grounded. It has been defined who is the leader in higher military educational establishment and which leader competences they need according to their professional duties.

The author identifies two academic disciplines, which, to his opinion, have the biggest influence on the future border guard officers' leader competences formation: 'Armed Forces of Ukraine Statutes and their practical application' and 'Drill practice'. The aim of the mentioned disciplines studying has been defined. The role of training sessions in the process of the future border guard officers' leader competences formation has been pointed out.

These disciplines give the cadets the opportunity to get knowledge, form the skills for the leader activity. According to the author's opinion during the training sessions and non-school hours in the future border guard officers' everyday life the knowledge and skills gained transform into the respective leader competences.

The author comes to the conclusion that to form the future border guard officers' leader competences it is important to define the subject matter – the set of disciplines for the whole period of studying, for every course, the content of every discipline (including the tactical ones) taking into account the principles of expediency, scientificity and systemacity. The author also points out the necessity to find the links between the disciplines, approach the perception of one or other phenomenon taking the different disciplines peculiarities into account.

Key words: *future border guard officers, leader competences, tactical disciplines, training sessions.*